

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В.Н. КАРАЗІНА

МАТВІЄНКО ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 342.25:94(477) ”1917/1918”

**ЗЕМСТВА УКРАЇНИ НА ТЛІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ
ДОБИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ (БЕРЕЗЕНЬ 1917 р. – КВІТЕНЬ 1918 р.)**

Спеціальність 07.00.01 – історія України

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі педагогіки та суспільних наук Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор

Нестуля Олексій Олексійович

Вищий навчальний заклад Укоопспілки

«Полтавський університет економіки і торгівлі», ректор,
професор кафедри педагогіки та суспільних наук

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор

Волосник Юрій Петрович

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
професор кафедри історії Східної Європи

кандидат історичних наук, доцент

Харламов Михайло Іванович

Національний університет цивільного захисту України,
доцент кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін

Захист відбудеться «15» березня 2019 р. о 15.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.10 Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4, ауд. V-58.

Із дисертацією можна ознайомитися в Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий «7» лютого 2019 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

В.С. Майстренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах сучасного державотворення України реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади на засадах децентралізації стали пріоритетними напрямками державної політики. Не буде перебільшенням твердження про те, що хід усіх інших реформ і трансформацій в Україні значною мірою залежатиме від залучення до них через органи самоврядування територіальних громад їх населення.

Символічно, що спроби відновлення української державності за доби Української Центральної Ради (УЦР) (березень 1917 р. – квітень 1918 р.) були пов'язані з розбудовою подібної моделі управління. Важливе місце в ній відводилося органам самоврядування сільського населення – земствам, які з грудня 1917 року, уже в Українській Народній Республіці (УНР), отримали нову назву – «народні ради». Вона засвідчувала ті принципи, які мали визначати їх порядок формування та діяльності – демократичність і відданість інтересам виборців.

Утілювати в життя проголошені принципи УЦР була змушена в умовах загострення відносин із більшовицькою Росією, а потім і її прямої агресії в Україну.

Усе це звертає увагу сучасних не лише науковців, а й практиків державного будівництва до досвіду розбудови органів місцевого самоврядування доби УЦР. Для них важливо винести уроки як успіхів, так і невдач того періоду.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах наукових програм і планів кафедри педагогіки та суспільних наук вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», у контексті науково-дослідної теми: «Розвиток краєзнавства в Україні (II пол. XIX ст. – поч. XX ст.)» (державний реєстраційний номер – 0110U002270).

Хронологічні межі роботи визначені часом історичного існування УЦР – березень 1917 року – квітень 1918 року.

Територіальні межі дослідження визначаються адміністративними межами дев'яти губерній України, на які прагнула поширити свій вплив Українська Центральна Рада – Київська, Подільська, Волинська, Чернігівська, Полтавська, Харківська, Катеринославська, Херсонська, Таврійська (без Криму).

Мета роботи є комплексний аналіз суспільно-політичних чинників, які визначали еволюцію земств України та їх зворотній вплив на суспільно-політичні трансформації доби УЦР.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити низку **завдань**:

- проаналізувати стан і ступінь наукового дослідження обраної теми, окреслити основні напрями її подальшого вивчення;
- виявити наявну джерельну базу з проблеми дослідження, провести її науковий аналіз;

- проаналізувати еволюцію політики Тимчасового уряду та УЦР щодо земств;
- проаналізувати хід і результати виборчих кампаній до земств та їх вплив на політичну позицію земських органів самоврядування;
- визначити позицію земств щодо державотворчих процесів в Україні та Росії, їх вплив на контекст Української революції;
- визначити вплив більшовицького Жовтневого перевороту 1917 року в Петрограді на земства України;
- дослідити наслідки агресії більшовицької Росії в Україну кінця 1917 року – початку 1918 року для земських органів УНР;
- з'ясувати особливості функціонування органів земського самоврядування УНР за умови присутності на її території австро-німецьких військ.

Об'єктом дослідження є земства України за доби УЦР.

Предметом дослідження є процеси демократизації земських органів України та їх імплементація в контекст Української революції.

Методи дослідження ґрунтуються на принципах об'єктивності та історизму. Воно виконано із застосуванням ряду спеціальних дослідницьких методів: історико-генетичного, історико-порівняльного, історико-типологічного, історико-системного, статистичного, аналогії, історико-психологічної реконструкції. Їх сукупність дала можливість уникнути суб'єктивних оцінок під час аналізу джерел і зробити відповідні висновки.

Наукова новизна роботи полягає в наступному:

- у дослідженні вперше комплексно проаналізовано вплив суспільно-політичних чинників Української революції на еволюцію земств України доби УЦР;
- визначено причини підтримки переважною більшістю земств України Тимчасового уряду, створеного після повалення російського самодержавства. Проаналізовано його спроби спертися в розбудові місцевих органів адміністративної влади на повітові та губернські земства; на основі аналізу суспільно-політичних настроїв демократичних кіл населення доведено хибність відповідних сподівань Тимчасового уряду;
- комплексно проаналізовано підготовку до виборів, перебіг голосування та результати виборів до волосних, повітових і губернських земств влітку – восени 1917 року;
- доведено, що демократизація складу гласних земських зібрань, послідовна політика УЦР, спрямована на посилення значення демократичних органів самоврядування в розбудові національної державності, сприяли зростанню її авторитету серед земців. Отже, Українська революція поступово захоплювали у свій вир земства України всіх рівнів. Остаточний вибір на користь УЦР вони зробили після більшовицького Жовтневого збройного перевороту в Петрограді;
- показано принципове несприйняття земствами України недемократичних методів боротьби більшовиків за владу; проаналізовано згубні наслідки агресії більшовицької Росії проти УНР для земств;
- доведено, що відновити повноцінну діяльність земських органів після повернення за допомогою австро-німецьких військ влади УЦР на території УНР

не вдалося; проаналізовано причини безпорадності УЦР у цьому сенсі та її суспільно-політичні наслідки для неї;

- до наукового обігу введено неопубліковані архівні документи, матеріали періодичної преси з історії земських органів України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що зібраний матеріал, його аналіз і висновки можуть бути використані вченими для подальших досліджень революційних подій 1917–1918 років в Україні; викладачами шкіл і закладів вищої освіти під час підготовки лекцій і спецкурсів із новітньої історії України, історії держави та права України, політології, державного управління.

Особистий внесок здобувачки. Наукові результати дисертаційного дослідження одержані авторкою самостійно та мають оригінальний характер.

Апробація результатів дослідження. Зміст і висновки наукової роботи були обговорені та схвалені на науковому семінарі кафедри педагогіки та суспільних наук вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»; використовувалися під час викладання курсу «Історія України» для студентів університету.

Результати дослідження були представлені авторкою на 3 всеукраїнських і 6 міжнародних наукових конференціях.

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено в 17 авторських публікаціях: 8 статтях (6 – у наукових фахових виданнях України, занесених до реєстру переліку наукових фахових видань МОН України, 1 – у науковому фаховому виданні України, яке входить до міжнародної наукометричної бази РІНЦ, 1 – у зарубіжному науковому фаховому виданні, яке входить до міжнародних наукометричних баз Index Copernicus, academia.edu, Google Scholar, RS Global), 9 тезах наукових конференцій.

Структура і обсяг дисертації визначаються її метою та завданнями, складається зі вступу, чотирьох розділів, розподілених на 12 підрозділів, висновків (усього 210 сторінок основного тексту, 11, 37 – авт. арк.), списку використаних джерел і літератури, що нараховує 706 позицій. Загальний обсяг дисертації становить 271 сторінок (14, 76 – авт. арк.).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено предмет, об'єкт, мету й завдання, хронологічні й територіальні межі, теоретико-методичні основи дослідження, окреслено його наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи, апробацію її результатів.

Перший розділ **«Історіографія, джерельна база дослідження, методологія та методи дослідження»** складається з трьох підрозділів. У підрозділі 1.1. *«Історіографія проблеми»* – проаналізовано літературу з теми дослідження. Умовно її розподілено на чотири групи: публікації безпосередніх учасників революційних подій, істориків діаспори, радянських і сучасних дослідників.

Праці, віднесені до першої групи, написані під впливом буремних подій Української революції, нерідко мають полемічний характер. Проте саме за ними можна прослідкувати еволюцію поглядів керівників УЦР та їх опонентів на роль земств у моделі державного управління, яка вибудовувалася на теренах України. На особливу увагу заслуговують праці М.С. Грушевського¹⁻³, який обґрунтовував необхідність будувати «устрій» України на «основах широкої місцевої самоуправи»⁴. Саме земства, писав секретар Малої Ради В. Бойко, зможуть «упорядкувати всі місцеві, повітові, волосні справи народного життя»⁵. А член УЦР В. Королів узагалі вважав, що «для встановлення законів для всієї держави повинно бути вседержавне земство»⁶. Варті уваги й наукові розвідки російських демократично налаштованих теоретиків і практиків земського руху того часу – Б. Веселовського, П. Гронського, М. Загряцкова, Є. Звягінцева, В. Зеленка, Н. Іорданського, В. Погосського та ін., у яких обґрунтовувано ідею розбудови демократичної держави шляхом надання широких повноважень земству.

Поразка національно-демократичної революції спонукала політичних діячів уже за кордоном переосмислити роль місцевого самоврядування в боротьбі за розбудову демократичної держави. Відповідні сюжети знаходимо в працях Д. Дорошенка⁷, І. Мазепи⁸, С. Петлюри⁹, П. Христюка¹⁰, М. Шаповала¹¹ та ін.

Важливе значення для розуміння суспільно-політичних процесів доби УЦР мали узагальнюючі розвідки з історії України, створені вченими української діаспори – Т. Гунчаком, І. Нагаєвським, Р. Млиновецьким, О. Субтельним та ін. Проте лише в працях О. Моргуна¹², Н. Полонської-Василенко¹³ та І. Лисяка-Рудницького¹⁴ дається оцінка ролі земств у них.

У радянській історіографії за земствами міцно закріпилася лєнінська оцінка як «п'ятого колеса до воза» – буржуазного за змістом і безперспективного в умовах революції органу¹⁵. Цим ідеологічним «кліше» позначені розвідки авторів (В. Гармизи, Л. Захарової, А. Авреха, В. Дякіна, В. Сорокіної та ін.), які досліджували історію земських органів Російської імперії, другої половини ХІХ ст. – початку ХХ ст. Не відійшли від нього П. Абрамов¹⁶, В. Старцев¹⁷,

¹ Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. Київ, 1991. С. 148.

² Грушевський М. Якої ми хочемо автономії і федерації // Грушевський М. Вибрані праці. Нью-Йорк, 1960. С. 142–150.

³ Грушевський М. На порозі нової України: Гадки і мрії. Київ, 1991. 128 с.

⁴ Грушевський М. С. Твори. у 50 т. Т. 4. Кн. 1. Львів, 2007. С. 148.

⁵ Бойко В. Земство і народні управи. Київ, 1917. С. 7.

⁶ Королів В. Про народне самоврядування (Земство). Київ, 1917. С. 29.

⁷ Дорошенко Д. Історія України, 1917–1923р.р. у 2 т. Т. 1. Нью-Йорк, 1954. 458 с.

⁸ Мазепа І. П. Україна в огні й бурі революції 1917 – 1921. в 4 кн. Кн. 1. Дніпропетровськ, 2001. 194 с.

⁹ Петлюра С. Статті. Листи. Документи. у 2 т. Нью-Йорк, 1979. 627 с.

¹⁰ Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. 1917–1920 рр.: в 2 т. Т. 2. Відень, 1921. 151 с.

¹¹ Шаповал М. Велика революція і українська визвольна програма. Прага, 1927. 335 с.

¹² Моргун О. Українські діячі в земствах. *Український історик*. Мюнхен. 1969. Ч. 1–3 (21–23). С. 56–64.

¹³ Полонська - Василенко Н. Історія України. у 2 т. Т. 2. Київ, 1995. 608 с.

¹⁴ Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. у 2 т. Т. 1. Київ, 1994. С. 145–173.

¹⁵ Ленин В. И. Гонители земства и Аннибалы либерализма: Полное собрание починений. в 55 т. Т. 5. Москва, 1958. С. 35.

А. Сенцов¹⁸, Г. Герасименко¹⁹, які опублікували праці про земські органи Росії після повалення самодержавства. Характерно, що в останніх дослідженнях навіть не згадується УЦР, не говорячи вже про діалектику її відносин із земськими органами.

Ця проблематика була під забороною радянської влади. Остання дозволяла згадувати про неї лише в контексті боротьби за встановлення влади рад або їх протистояння з УЦР. Але й цим «дозволом» скористалося досить вузьке коло дослідників – Б. Бабій²⁰, Ю. Гамрецький, Ж. Тимченко, О. Щусь²¹, П. Тригуб²², В. Харитонов²³, які, аналізуючи становлення радянських органів, побіжно згадують і альтернативні їм місцеві органи влади – земства. Зрозуміло, що виключно як буржуазні й антинародні.

Зі здобуттям незалежності України дослідження з історії Української революції стали одними з пріоритетних. На сьогодні маємо низку фундаментальних видань, у яких об'єктивно аналізуються проблеми першого її етапу (В. Верстюка, О. Копиленка, В. Литвина, В. Солдатенка, О. Рубльова, О. Реєнта, Ф. Турченка, В. Сергійчука, Ю. Павленка, Ю. Храмова та ін.).

Оскільки в центрі революційних подій стояли питання влади, а земства були одним із її суб'єктів, О. та М. Копиленки, О. Мироненко, П. Гай-Нижник, І. Лебедева, В. Федунів та П. Таран, Л. Гарчева, П. Тригуб, І. Хміль та інші спробували визначити роль земств України в реалізації моделі державотворення, запропонованої УЦР.

Ряд учених присвятили свої дослідження виборчим кампаніям до земств влітку–восени 1917 року. На особливу увагу заслуговують роботи В. Лозового²⁴, В. Гвоздика²⁵, С. Зогаль²⁶.

На сьогодні маємо низку регіональних досліджень, у яких проаналізовано організаційно-правову, політичну, господарську діяльність земств в умовах Української революції (роботи В. Бойка²⁷, І. Верховцевої²⁸, О. Завальнюка та В. Стецюка²⁹, І. Гуцалюк³⁰, А. Нітченко³¹, А. Козаченка³², Т. Вінцовського³³)

Водночас, аналіз праць із земської проблематики, зроблений авторкою

¹⁶ Абрамов П. Н. Волостные земства. *Исторические записки*. 1961. Т. 69. С. 27–45.

¹⁷ Старцев В. И. Внутренняя политика Временного Правительства первого состава. Ленинград, 1980. 256 с.

¹⁸ Сенцов А. А. Борьба народных масс за демократизацию местного управления России накануне Октября. *Советское государство и право*. 1984. №6. С. 108–114.

¹⁹ Герасименко Г. А. Земское самоуправление в России. Москва, 1990. 264 с.

²⁰ Бабій Б. М. Місцеві органи державної влади Української РСР в 1917– 1920 р.р. Київ, 1956. 286 с.

²¹ Гамрецький Ю. М., Тимченко Ж. П., Щусь О. Й. Ради України в 1917 р. (липень – грудень 1917 р.). Київ, 1974. 343 с.

²² Тригуб П. М. Ліквідація міських дум і земств у період боротьби за встановлення і зміцнення радянської влади на Україні (грудень 1917 р. – березень 1918 р.). *Питання історії народів СРСР*. 1972. Вип. 13. С. 24–31.

²³ Харитонов В. Л. Лютнева революція 1917 року на Україні. Харків, 1966. 258 с.

²⁴ Лозовий В. С. Ставлення селянства України до влади в добу Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918 р.р.): дис. ... доктора іст. наук. Київ, 2010. 466 с.

²⁵ Гвоздик В. С. Земства України в умовах революційних потрясінь 1917 року. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. Запоріжжя, 2010. Вип. XXIX. С. 98-105.

дисертаційного дослідження, засвідчує, що визначений його темою предмет комплексно в окремій роботі не розглядався.

У підрозділі 1.2. «Джерельна база дослідження» проаналізовано джерела дослідження. За походженням їх класифіковано за видами: 1) нормативні акти вищих органів влади; 2) тематичні збірники документів і матеріалів; 3) архівні матеріали; 4) матеріали періодичної преси; 5) наративні джерела (мемуари). Для реконструкції нормативно-правової бази земської політики центральних органів влади опрацьовано їх офіційні видання: «Собрание узаконений и распоряжений правительства, издаваемое при Правительствующем Сенате», «Вестник Временного правительства», «Журналы заседаний Временного правительства», «Вісті з Української Центральної Ради», «Вісті Генерального Секретаріату України», «Вісник УНР», «Вісник Ради Народних Міністрів УНР».

Політика УЦР щодо земств досить повно представлена в тематичних збірниках документів про її діяльність³⁴⁻³⁵. Цим вони принципово відрізняються від змісту документальних видань про революційні події 1917–1918 років, опублікованих за радянської влади.

Основу дисертаційної праці склали архівні матеріали, які зберігаються у вітчизняних і закордонних сховищах: Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України, Центральному державному архіві громадських об'єднань України, Державному архіві Російської Федерації, а також регіональних державних архівах міста Києва (ДАК), Київської (ДАКО), Полтавської (ДАПО), Харківської (ДАХО), Житомирської (ДАЖО) областей.

У їх фондах збереглися унікальні документи вищих органів влади Росії та Української Центральної Ради, їхніх департаментів, управлінь, відділів; матеріали губернських і повітових органів виконавчої влади; оперативно-розпорядчі документи волосних, повітових і губернських земств; листівки, відозви, заяви та інші документи політичних партій та громадських організацій. У дослідженні проведено їх джерелознавчий аналіз.

²⁶ Зогаль С. Земські вибори на Полтавщині (серпень – вересень 1917 р.). Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавства, охорона пам'яток: збірник наукових статей. Полтава, 2008. Вип. IV. Кн. I. С. 251–265.

²⁷ Бойко В., Демченко Т., Оніщенко О. 1917 рік на Чернігівщині: історико-краєзнавчий нарис. Чернігів, 2003. 126 с.

²⁸ Верховцева І. Г. Діяльність земств Правобережної України (1911–1920 рр.): дис. кандидата іст. наук. Ізмаїл, 2004. 240 с.

²⁹ Завальнюк О. М., Стецюк В. Б. Земства Поділля у добу Української революції 1917-1920 р.р.: монографія. Кам'янець-Подільський, 2009. 216 с.

³⁰ Гуцалюк І. О. Українські національні органи влади на Волині (1917-1921 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. Київ, 2013. 17 с.

³¹ Нітченко А. Г. Органи місцевого самоврядування та виконавчої влади Тимчасового уряду (на матеріалах Чернігівської губернії): дис. ... кандидата іст. наук. Чернігів, 2012. 314 с.

³² Козаченко А. І. Земське самоврядування в Полтавській губернії 1865-1919 рр.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук. Харків, 2015. 38 с.

³³ Вінцовський Т. С. Катеринославська губернська українська рада в роботі губернського земства під час революції 1917 року. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. Запоріжжя, 2014. Вип. XXXVIII. С. 112–116.

³⁴ Українська Центральна Рада: документи і матеріали. у 2 т. Київ, 1996. Т. 1: 589 с. Т. 2: 422 с.

Акцентовано увагу також на важливості та інформативності матеріалів із теми дисертації, опублікованих у періодичних виданнях того часу, спогадах безпосередніх учасників революційних подій доби Центральної Ради³⁶⁻⁴².

У підрозділі 1.3. *«Методологія та методи дослідження»* зазначено, що дослідження ґрунтується на принципах об'єктивності та історизму й виконане із застосуванням низки спеціальних дослідницьких методів. За допомогою історико-генетичного методу вдалося відтворити процес демократизації земських установ України, їх ставлення до Тимчасового уряду та УЦР. Історико-порівняльний метод дозволив зіставити перебіг реформування земств у загальноросійському та українському вимірах; історико-типологічний – окреслити структуру й механізми формування та повноваження земських зібрань і управ; історико-системний – створити цілісну комплексну картину демократизації земських органів на рівні волостей, повітів і губерній. Ретроспективний метод дав змогу відтворити широке історичне тло, уписати в нього концепт «земство» як основоположне для дисертації поняття. Використано також інші методи дослідження: статистичний, аналогії, історико-психологічної реконструкції.

Дотримуючись базових принципів і використовуючи адекватні до теми дисертації методи дослідження, авторці вдалося реалізувати важливі для досягнення мети роботи завдання, уникнути суб'єктивних оцінок і зробити відповідні висновки.

Другий розділ – *«Земства України: від створення Української Центральної Ради до її Першого Універсалу»*. У підрозділі 2.1. *«Земства України в контексті формування місцевих органів влади Тимчасового уряду»* констатується, що земства, створені як місцеві господарські органи, на початку ХХ ст. почали претендувати на участь у політичному житті країни. Царський уряд категорично виступив проти цього. Тому більшість земств України вітали повалення в лютому 1917 року російського самодержавства, створення Тимчасового уряду. У відповідь 5 березня 1917 року той призначив голів губернських і повітових земських управ своїми комісарами на місцях. Таким чином уряд сподівався зміцнити своє становище.

У дисертації доведено безпідставність цих сподівань. По-перше, основною масою сільського населення земства сприймалися як рудимент старого режиму. По-друге, від формування нових органів влади на місцях усувалися революційно налаштовані демократичні кола. Із їх числа відразу після повалення

³⁵ Український національно-визвольний рух. Березень-листопад 1917 року: документи і матеріали. Київ, 2003. 1025 с.

³⁶ Шкільник М. Україна у боротьбі за державність в 1917-1921 роках: спомини і роздуми. Торонто, 1971. 366 с.

³⁷ Набоков В. Временное правительство (Воспоминания). Москва, 1924. 132 с.

³⁸ Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле (1914-1920). Мюнхен, 1969. 542 с.

³⁹ Андрієвський В. З минулого. 1917 рік на Полтавщині. Нью-Йорк, 1963. 157 с.

⁴⁰ Ковалевський М. При джерелах боротьби: спомини, враження, рефлексії. Інсбрук, 1960. 720 с.

⁴¹ Несвіцький О. О. Полтава у дні революції та в період смуту 1917–1922: Щоденник. Полтава, 1995. 280 с.

⁴² Щербаківський В. Мемуари. *Пам'ятки України*. 2007. № 4. С. 69–84.

самодержавства були сформовані місцеві виконавчі комітети громадських організацій, які й претендували стати цими органами. По-третє, Тимчасовий уряд «не помітив» створення на початку березня 1917 року в Києві представницького органу української демократії – УЦР, яка проголосила курс на національно-територіальну автономію України.

Прогресивні земські діячі підтримали ідеї УЦР. Вони ж долучилися до створення комітетів громадських організацій у губернських і повітових центрах. Прагнучи встановити контроль за стихійним процесом формування альтернативних органів влади, Тимчасовий уряд 14 березня 1917 року зобов'язав губернських комісарів очолити створення губернських, повітових, волосних, міських і селищних комітетів. Проведений у дисертації аналіз засвідчує досить значну роль земств і земців у їх становленні. Проте встановити контроль за їх діяльністю земства не змогли.

Комітети вимагали змін у органах влади. У циркулярі Міністерства внутрішніх справ від 26 березня 1917 року до губернських комісарів не виключалося призначення повітовими комісарами осіб, які «користуються авторитетом і довірою серед широких прошарків населення». Проте це мав робити уряд за поданням губернських комісарів. У дисертації показано, що бюрократичні механізми, запропоновані урядом, не відповідали революційним настроям і сподіванням на місцях. Відтак, у квітні – червні 1917 року Україною прокотилася ініційована комітетами потужна хвиля заміни комісарів Тимчасового уряду із числа земців на демократично обраних представників революційної демократії. Вони очолили виконавчу владу в більшості повітових центрах України. Уряд утратив контроль за ситуацією на місцях, а земства – можливість впливу на неї через своїх представників у органах виконавчої влади.

У підрозділі 2.2. «*Стихійна демократизація земств України*» проаналізовано ті виклики, які постали весною 1917 року перед земствами як соціальними інститутами. Головний з них: склад гласних земських зібрань, сформований до революції, не представляв інтересів усіх прошарків сільського населення і їх сподівань на демократичні перетворення в країні. Це усвідомлювали на місцях, звідки до уряду надходили пропозиції про реформування земств.

Уряд не дослухався до них. Відтак демократичні інституції на місцях розпочали «реформування» земських органів на свій розсуд. Як показано в дисертації, цей процес охопив усі губернії України, але в кожному повіті мав свої особливості. Траплялися випадки переобрання складу гласних на «засадах загального виборчого права»; нові повітові земські зібрання формувалися із представників волосних комітетів; гласними ставали члени громадських комітетів та представники волосних комітетів чи рад робітничих і солдатських депутатів. Найчастіше склад обраного до революції земського зібрання залишався, але його поповнювали представники громадських комітетів і визначених ним громадських організацій.

Зазвичай переобрання або поповнення складу гласних супроводжувалося заміною управ та їх голів, а значить і комісарів Тимчасового уряду. У його циркулярі від 24 квітня 1917 року наголошувалося на допустимості таких кроків

виключно як «тимчасових» і «виняткових». Проте динаміка зміни складу земських зібрань, управ продовжувала наростати, захопивши у свій вир не лише повітові, а й губернські земства. Отже, відбувалася, по суті, делегітимізація земств як соціальних інститутів системи органів самоврядування. Власне, виникла пряма загроза існування самої системи й занурення країни у вир анархії.

У підрозділі 2.3. *«Правові засади реформування земських органів»* зазначається, що Тимчасовий уряд спробував відвернути її, ухваливши 21 травня 1917 року Положення «Про волосне земське управління» та «Про здійснення виборів губернських і повітових земських гласних». Ними проголошувалося всезагальне, рівне, пряме виборче право за таємного голосування. Ці правові акти досить детально проаналізовано у історичній та юридичній літературі. Тому в дисертації основну увагу приділено висвітленню обставин розробки та прийняття положень, які визначали порядок формування й обсяги повноважень нової, по суті, базової земської одиниці, якою стали волосні земства. Після прийняття 9 червня 1917 року Тимчасовим урядом Постанови «Про зміну діючого положення щодо губернських та повітових земських установ» останні спільно з волосними земствами перебирали на себе основні адміністративні та господарсько-розпорядчі повноваження на місцях. По суті, ставилося за мету створити нову систему управління країною на основі принципів демократії і самоврядування. Як показано в дисертації на цьому неодноразово акцентували увагу учасники обговорення проголошеної земської реформи. Водночас уже тоді звучали скептичні голоси: уряд запізнився з її проведенням.

Третій розділ – *«Земства України між Першим і Третім Універсалами Центральної Ради»*.

У підрозділі 3.1. *«Земства України: між Тимчасовим урядом та Центральною Радою»* наголошено, що еволюцію земств України влітку-восени 1917 року потрібно розглядати в контексті протистояння між двома центрами боротьби за владу на українських теренах.

На нашу думку, саме приїзд 16 травня 1917 року до Петрограда делегації УЦР із вимогою автономії України змусив Тимчасовий уряд спішно прийняти нормативні акти про реформування земств. Так він намагався зберегти ініціативу й контроль за процесами трансформації політичної системи країни за собою.

Посилити свій вплив на місцеві органи влади в Україні прагнула й УЦР, яка 10 червня 1917 року в I Універсалі проголосила свої наміри боротися за автономію України. При цьому українізовані земства мали стати основою «справжнього народоправства» нової України. Ці рішення УЦР викликали широку підтримку збоку земств України й дали потужний імпульс до їх українізації.

Реакція Тимчасового уряду на I Універсал була блискавичною. Уже 11 червня 1917 року він дає старт виборам до волосних земств, 17 червня – губернських і повітових. А 29 червня 1917 року його делегація прибуває до Києва і змушує УЦР піти на компроміс, викладений у II Універсалі від 3 липня 1917 року. Згідно з ним відповідь на прагнення УЦР до автономії України мали дати Всеросійські Установчі збори.

Універсал викликав розчарування в демократичних земських колах, які вимагали від УЦР рішучих дій. Проте остання дотримувалася домовленостей із Тимчасовим урядом, хоча той впливу на ситуацію в Україні вже не мав.

У підрозділі 3.2. *«Підготовка до виборів волосних земств»* проаналізовано вплив суспільно-політичних чинників на реалізацію відповідних заходів місцевих органів влади. Показано, що координували їх комісари Тимчасового уряду, але основний тягар роботи ліг на земства. Вони вирішували фінансові, організаційні, кадрові та інші проблеми під час визначення меж земських волостей, числа гласних у кожній із них, формування виборчих комісій, створення дільниць для голосування, укладання списків виборців. Останні у своїх більшості розцінювали вибори до волосних земств як спробу розширити сферу діяльності дореволюційних установ, тому нерідко чинили опір заходам із їх підготовки.

Політичні партії, які розглядали виборчу кампанію у волосні земства як репетицію боротьби за свій вплив на інших щаблях адміністративної системи, суттєво вплинути на підготовку до них не могли: по-перше, вибори мали проводитися за мажоритарною системою; по-друге, на волосному рівні партії організаційно були представлені слабо. Відтак кандидати в гласні волосних земств висувалися переважно за становим, а не партійним принципом. Це була типова для України картина.

Прагнучи виправити ситуацію, 26 липня 1917 року Тимчасовий уряд дозволив повітовим земствам приймати рішення про можливість проведення волосних виборів за пропорційною системою. Це була спроба «політичного хабара» партії російських есерів, які домінували у складі Тимчасового уряду. Проте в Україні популярні тут есерівські гасла вже асоціювалися з партією українських соціалістів-революціонерів, яка підтримувала УЦР. Відтак запровадження пропорційної системи на виборах до волосних земств в Україні лише ускладнила підготовку до них. Вибори довелося перенести з липня на кінець серпня – жовтень 1917 року.

У підрозділі 3.3. *«Вибори до волосних земств»* проаналізовано явку виборців на дільниці та результати їх голосування. Вона показує високий рівень абсентеїзму виборців у всіх без винятку губерніях України. Дуже рідко відсоток тих, хто проголосував на виборах до волосних земств, сягав 50%. У багатьох волостях довелося призначати повторні вибори. Але на них приходило ще менше виборців. Далися взнаки негативне ставлення селян до земств, їх недовіра до представників заможних верств населення та інтелігенції, низький рівень політичної культури та освіти. Ці ж чинники визначили й результати виборів: до волосних земств були обрані переважно селяни, висунуті їх позапартійними групами, селянськими громадськими організаціями, осередками українських соціалістів-революціонерів. Усе це зумовило політичні наслідки виборів до волосних земств: на більшості установчих засідань волосних земських зібрань, які масово прокотилися Україною у вересні-жовтні 1917 року, була задекларована підтримка Української Центральної Ради.

Як показано у підрозділі 3.4. *«Вибори повітових земств»*, подібними були й політичні наслідки обрання демократичним шляхом складу гласних повітових

земських зібрань. Вони формувалися за пропорційною виборчою системою, що зумовило зростання на виборах активності політичних партій. У дисертації показано, що на виборах був представлений їх досить широкий спектр: від більшовиків до кадетів. Проте час проведення виборів – переважно жовтень 1917 року – характеризувався втратою довіри виборців не лише до органів влади, але й політичних сил, які вели боротьбу за неї. Тому, навіть, українські есери, які користувалися найбільшою популярністю на селі, висували своїх кандидатів у гласні переважно від підконтрольних ним селянських громадських організацій або блокувалися з ними. Зросла також політична активність інтелігенції, яка в багатьох повітах мала власні громадські об'єднання.

Попри це, лише в Полтавській губернії проголосували понад 60% виборців, в інших – явка виборців була значно нижчою, ніж на волосних виборах. Частина з них проголосувала за кандидатів зі списків політичних партій та інтелігенції. Проте більшість віддали голоси за «своїх» – висуванців від селянських організацій, окремих населених пунктів чи груп виборців. У результаті, як і у волосних, у повітових земських зібраннях домінували позапартійні гласні від селян, більшість із яких розділяли засадничі положення партії українських есерів. При цьому, порівнюючи з дореволюційним, склад гласних повітових земств оновився майже повністю. Більшість із них орієнтувалися на Центральну Раду. Отже, вибори продемонстрували можливість досягнення проголошених нею цілей демократичним шляхом.

Четвертий розділ – *«Земства Української Народної Республіки (листопад 1917 р. – квітень 1918 р.)»*. Проаналізовані в підрозділі 4.1. *«Більшовицький збройний переворот у Петрограді і земства України»* документи й матеріали доводять, що у своїй більшості останні рішуче засудили нав'язані більшовиками силові методи боротьби за владу. Вони стали на бік УЦР, яка 7 листопада 1917 року в III Універсалі проголосила УНР у складі демократичної Росії і перебрала владу в Україні на себе. Її основою на місцях вона оголосила земства. Своїм законом «Про зміну назв земських інституцій» від 19 грудня 1917 року УЦР продемонструвала розрив земських інституцій зі спадщиною російського самодержавства. Віднині вони мали називатися й діяти як народні ради. Земські зібрання всіх рівнів, у тому числі новообраних губернських земств, які проходили в листопаді – на початку грудня 1917 року, засвідчили підтримання ними політики УЦР. Натомість вони категорично відмежувалися від Народного Секретаріату України, створеного 11 грудня 1917 року на ініційованому більшовиками так званому I Всеукраїнському з'їзді рад у Харкові.

Водночас у дисертації наголошено на тих помилках, які в цей час допускали лідери УЦР та земці. Вони продовжували вірити в можливість мирного врегулювання проблем із більшовицькою Росією та доленосність рішень Всеросійських Установчих зборів.

У підрозділі 4.2. – *«Земства незалежної УНР»* показано безпідставність цих сподівань. Більшовики зробили ставку на збройне поширення своєї влади в Україні, проти якої більшовицька Росія розпочала збройну агресію.

Проголошення 9 січня 1918 року IV Універсалом УЦР незалежності УНР не зупинило її.

Після захоплення території України більшовиками земці спробували досягнути компромісу з ними. Не маючи власного адміністративно-господарського апарату управління більшовики декларували готовність до нього. Проте дуже скоро їх політичні інтереси взяли гору над здоровим глуздом і вони розпустили не лише земські збори, а й більшість земських управ. В Україні силою зброї окупантів їх місце зайняли органи диктатури пролетаріату – ради робітничих, селянських і солдатських депутатів. У дисертації подано розгорнутий аналіз відповідних процесів.

Також показано, що втрати (кадрові, політичні, іміджеві, організаційні), яких зазнали земства від тимчасової окупації України, були настільки значними, що ті не змогли розпочати свою роботу й після відновлення за підтримки німецько-австрійських військ влади Центральної Ради. Остання ж виявилася не спроможною допомогти їм у цьому. Усе це було однією з причин, які й визначили її розпуск.

Висновки

На основі узагальнення результатів дослідження, зроблено **висновки**, які виносяться на захист:

1. Аналіз історіографії досліджуваної теми доводить її наукову, суспільно-політичну та практичну актуальність на сучасному етапі розвитку суверенної України;

2. Політика Тимчасового уряду щодо земств ґрунтувалася на визначенні їх значення в розбудові демократичної Росії. Проте його загравання з дореволюційними земствами, нерішучість у проведенні їх реформування шляхом демократизації складу гласних не лише посилювало недовіру сільського населення до земств, а й до уряду. Останній запізнився з оголошенням виборів до волосних, повітових і губернських земств на демократичних принципах. Відтак земства не змогли стати інструментом посилення впливу Тимчасового уряду на місцях.

3. Утворений таким чином вакуум влади спробували зайняти лідери революційно-демократичних сил. Вони почали формувати альтернативні офіційним органам влади комітети громадських організацій. Узяти їх діяльність під контроль призначених із числа голів губернських і повітових земств комісарів Тимчасовий уряд не зміг, оскільки він не поспішав із радикальним оновленням місцевих органів влади, якого вимагали комітети. І вони взяли за нього самі – шляхом усунення від влади тих комісарів із числа земців, які дискредитували себе службою самодержавству, розпуском, заміною або оновленням складу гласних земств представниками революційної демократії. У результаті відбулася делегітимізація місцевих виконавчих органів влади Тимчасового уряду та земств. Над країною нависла загроза анархії.

4. До літа 1917 року політика Української Центральної Ради щодо земств принципово не відрізнялася від позиції Тимчасового уряду. Лише після I Універсалу УЦР почала визначати її в контексті завдань національного державотворення, оголосивши земства основою «справжнього народоправства»

нової України. Проте УЦР не витримала тиску збоку Тимчасового уряду й погодилася відтермінувати вирішення практичних завдань із розбудови національно-демократичної моделі автономії України до Всеросійських Установчих зборів. Із «полону їх магії» лідери УЦР не зуміли вирватися, навіть, проголосивши створення УНР. Прозріння настало лише після того, як більшовицька Росія взялася до збройного ескорту своєї влади в Україну. Перейменувавши земства в народні ради, УЦР продемонструвала не лише розрив земських інституцій зі спадщиною імперських центрів, а й готовність до їх імплементації в систему органів влади УНР. Проте реалізувати ці наміри УЦР не встигла.

5. Проведені у серпні – жовтні 1917 року вибори до волосних та повітових земств показали їх значний потенціал як соціальних інститутів. Попри безпорадність Тимчасового уряду, пасивність УЦР, антиземські настрої селянства та їх абсентеїзм під час голосування, вибори відбулися. Їх результати засвідчили здатність земств реагувати на суспільні виклики. Більшість у складі волосних і повітових земств отримали селяни, які підтримували переважно гасла українських есерів – партії, яка мала найбільшу фракцію у складі УЦР. Таким чином вибори сприяли імплементації земств у контекст Української революції. Вони засвідчили можливість досягнення її цілей демократичним шляхом.

6. На них земці продовжували сподіватися й після більшовицького збройного перевороту в Петрограді. Усвідомивши безальтернативність підтримки УЦР, засудивши разом із нею силові методи більшовиків у боротьбі за владу, земці, як і лідери Ради, виявилися не готовими до збройного протистояння з ними.

7. Спроби земців домовитися з окупантами після захоплення ними території УНР були приречені на невдачу. Останні допускали лише використання під своїм контролем технічного господарського апарату земств. Відтак розпустили земські зібрання, які стали осередками демократії й підтримки національно-визвольної революції, і силою зброї почали насаджувати більшовицькі органи диктатури на місцях – ради робітничих, солдатських і селянських депутатів.

8. Відновлення в березні – квітні 1918 року за підтримки німецько-австрійських військ влади УЦР на території УНР відкривала перед земствами перспективу їх розвитку в контексті процесів національного державотворення. Проте очолити його УЦР так і не змогла. Це посилювало недовіру населення як до неї, так і до земств. У результаті відновити повноцінну роботу земських установ у останній період історичного існування УЦР так і не вдалося.

9. Аналіз еволюції земств України в контексті суспільно-політичних процесів доби УЦР засвідчує, що реформування органів влади й самоврядування на місцях може мати успіх лише за умови, по-перше, максимального врахування інтересів місцевого населення та їх громад і їхньої підтримки. По-друге, його успіх залежить від послідовності й наполегливості в реалізації намічених програм збоку центральних інститутів влади.

10. Наведені в дисертації матеріали й документи, їх аналіз і зроблені висновки далеко не вичерпують тему дослідження. Заслуговує на окремий аналіз

персональний склад земств на різних етапах їх розвитку за доби УЦР. Важливо проаналізувати як соціальний стан, так і політичні вподобання представників революційної демократії у складі «демократизованих» за їх участі земств; установити яка їх частина була обрана до земств різних рівнів легітимним шляхом.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у фахових виданнях України:

1. Матвієнко Т. О. Земства України в контексті трансформації органів влади в 1917 році. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. Київ, 2008. Вип. 14. С. 23–34.
2. Матвієнко Т. О. Земства України в контексті процесу формування інституту комісарів Тимчасового уряду в березні – травні 1917 р. Історична пам'ять. Полтава, 2010. Вип. 1. С. 93–102.
3. Матвієнко Т. О. Боротьба за демократизацію земств України (березень – травень 1917 р.). Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. Київ, 2010. Вип. 38. С. 54–63.
4. Матвієнко Т. О. Підготовка до виборів у волосні земства в Україні (травень – серпень 1917 р.). Культура народів Причорномор'я: научный журнал. Симферополь, 2013. Вип. 258. С. 132–140.
5. Матвієнко Т. О. Реакція земств України на Жовтневий переворот 1917 року. Історична пам'ять. Полтава, 2015. Вип. 33. С. 77–86.
6. Матвієнко Т. О. Наслідки агресії більшовицької Росії в Україну для земств Української Народної Республіки (кінець 1917 р. – початок 1918 р.). Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Гуманітарні науки. Львів, 2018. Вип. 15. С. 77–86.

Публікації у фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

7. Матвієнко Т. О. Результати виборів до волосних земств в Україні 1917 р. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. Запоріжжя, 2014. Вип. XXXVIII. С. 116–122. (Видання входить до міжнародної наукометричної бази РІНЦ).

Наукові праці у зарубіжних наукових фахових виданнях:

8. Матвієнко Т.О. Повітові та волосні земства Української Народної Республіки під окупацією більшовицької Росії (січень – березень 1918 р.). World Science. 10 (38), Vol. 2, October 2018, Warsaw, Poland. RS Global Sp. z O.O. (Видання входить до міжнародних наукометричних баз Index Copernicus, academia.edu, Google Scholar, RS Global)

Публікації апробаційного характеру (матеріали конференцій):

9. Матвієнко Т. Створення Тимчасового уряду та ставлення українських земств до нього. *Громадянське суспільство в Україні: проблеми формування та перспективи розвитку*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 23–24 травня 2008 р.). Полтава, 2008. С. 172–176.

10. Матвієнко Т. Органи місцевого самоврядування Подільської губернії і формування інституту комісарів Тимчасового уряду 1917 р. *Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків*: матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції (м. Кам'янець-Подільський, 17–18 травня 2012 р.). Кам'янець-Подільський, 2012. С. 100–103.

11. Matvienko T., Deliya O. The results of the elections in the district administration – Zemstvo – in Ukraine (1917). *4-ий міжнародний молодіжний фестиваль науки „Litteris et artibus”*: матеріали IV міжнародної конференції молодих вчених HSS – 2013. Гуманітарні та соціальні науки (м. Львів, 21–23 листопада 2013 р.). Львів, 2013. С. 18–19.

12. Матвієнко Т. Місцеві органи влади в Україні навесні 1917: в пошуках альтернативи. *Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення*: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (м. Суми–Курськ, 18 квітня 2014 р.). Суми–Курськ, 2014. С. 128–130.

13. Матвієнко Т. Становлення волосних земств в Україні влітку – восени 1917 р. *Придніпровські соціально-гуманітарні читання*: матеріали III всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю. (м. Кіровоград, 16 травня 2014 р.). Кіровоград, 2014. С. 65–69.

14. Матвієнко Т. Підготовка до виборів в повітові земства в Україні (осінь 1917 р.). *Сучасні виклики для суспільних наук в умовах глобалізації*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 30–31 травня 2014 р.). Львів, 2014. С. 103–105.

15. Матвиенко Т. Результаты выборов в уездные земства в Украине (осень 1917 г.). *Актуальные проблемы юридической науки и правоприменительной практики*: материалы международной научно-практической конференции профессорско-преподавательского состава и аспирантов. Государственно-правовая секция (г. Белгород, 8 апреля 2014 г.). Белгород, 2014. С. 236–254.

16. Матвієнко Т. Політична боротьба на виборах до повітових земств в Україні восени 1917 р. *Шості Гуржіївські історичні читання*: матеріали всеукраїнської наукової конференції з нагоди 100-річчя з дня народження академіка Івана Олександровича Гуржія (м. Черкаси, 17–18 вересня 2015 р.). Черкаси, 2015. С. 174–177.

17. Матвієнко Т. Джерела до вивчення проблеми еволюції земств України на тлі суспільно-політичних процесів доби Центральної Ради. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*: матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції (м. Конін–Ужгород–Дрогобич, 15 червня 2018 р.). Конін–Ужгород–Дрогобич, 2018. С. 35–37.

АНОТАЦІЯ

Матвієнко Т.О. Земства України на тлі суспільно-політичних процесів доби Центральної Ради (березень 1917 р. – квітень 1918 р.) – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 «Історія України». – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, 2019.

У дисертаційному дослідженні комплексно проаналізовано політику Тимчасового уряду та Української Центральної Ради щодо земств, еволюцію ставлення останніх до суспільно-політичних процесів Української революції та національного державотворення. Досліджено особливості демократизації земств на весні 1917 року та під час виборів до волосних, повітових і губернських органів самоврядування сільського населення влітку – восени 1917 року. Визначено вплив більшовицького Жовтневого перевороту 1917 року в Петрограді на земства України, наслідки агресії більшовицької Росії в Україну для земських органів Української Народної Республіки. З'ясовано особливості функціонування органів земського самоврядування УНР за присутності на її території австро-німецьких військ.

Ключові слова: Українська Центральна Рада, Тимчасовий уряд, земство, самоврядування, громадські комітети, вибори, земське зібрання, земські управи, влада, більшовики.

АННОТАЦИЯ

Матвиенко Т.А. Земства Украины на фоне общественно-политических процессов периода Центральной Рады (март 1917 г. – апрель 1918 г.). – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 – история Украины. – Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, Харьков, 2019.

В диссертационном исследовании комплексно анализируется политика Временного правительства и Украинской Центральной Рады относительно земств, эволюция отношения последних к общественно-политическим процессам Украинской революции и национального строительства государства. Исследованы особенности демократизации земств весной 1917 года и во время выборов в волостные, уездные и губернские органы самоуправления сельского населения летом – осенью 1917 года. Определено влияние большевистского Октябрьского переворота 1917 года в Петрограде на земства Украины, последствия агрессии большевистской России в Украину для земских органов Украинской Народной Республики. Выявлены особенности функционирования органов земского самоуправления УНР в присутствии на ее территории австро-германских войск.

Ключевые слова: Украинская Центральная Рада, Временное правительство, земство, самоуправление, общественные комитеты, выборы, земское собрание, земские управы, власть, большевики.

SUMMARY

Matvienko T. Zemstvos of Ukraine on the Background of Social and Political Processes in Ukraine of the Central Council Period (March 1917 - April 1918) – Qualification research work on the rights of a manuscript.

The thesis for the degree of Candidate of Historical Sciences specialty 07.00.01 "History of Ukraine", V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 2019.

The influence of socio-political processes in Ukraine of the Central Council period (March 1917 – April 1918) on zemstvos and their reverse impact on social and political transformations and Ukrainian statemaking process of that time are comprehensively analysed in this research work.

The Interim Government and the Ukrainian Central Council zemstvo policy, the attitude evolution of the latter state body towards social and political processes of the Ukrainian revolution are analysed.

The reasons of support for the Interim Government, created after the Russian autocracy overthrow, by the most part of Ukrainian zemstvos are substantiated. Its attempts to base on district and provincial zemstvos in developing local administrative authorities are analysed. Based on the analysis of social and political attitudes of the democratic population circles, the falsity of the Interim Government appropriate expectations are proved.

The thesis shows the dynamics of the Interim Government commissars withdrawal by local revolutionary minded public organisations, spontaneous replenishment of district and provincial zemstvos with representatives of institutions mentioned above. It is proved that these processes have resulted in not only the loss of local control by the Interim Government, but also the rise of anarchy. The Ukrainian Central Council position strengthening on the background of social, military, political and administrative failure of the Interim Government is analysed. The thesis shows that not only the proclamation of the course for Ukrainian autonomy contributed to that fact, but also the Central Council awareness of the democratic self-regulating bodies value in the development of national statehood. The deployment of the Ukrainian revolution gradually absorbed Ukrainian zemstvos of all levels. They made the final choice for the Central Council after the Bolshevik armed coup in Petrograd in October.

The preparations for an election, the voting process and results of the election to township and district zemstvos in the summer and autumn of 1917 are comprehensively analysed. Major problems which election organisers faced are highlighted. They were the following: lack of resources, time and trained personnel, and the most important fact was that peasants did not trust zemstvos as institutions discredited themselves in their eyes. Low educational level, absence of political experience (peasants elected councilors according to their social affiliation and not to political programs) influenced their attitude to the election.

Participation in the electoral process of different political parties, educated people, peasant public organizations is studied. Councilor membership of zemstvo assemblies is investigated by the party and social affiliation. It is proved that the majority of them supported the Ukrainian Central Council and proclaiming democratic values proclaimed by that state body.

The principal opposition of Ukrainian zemstvos to the Bolsheviks undemocratic methods of fighting for power is shown. The Bolshevik Russia aggression disastrous consequences for zemstvos against UNR (Ukrainian National Republic) are analysed. The Bolshevik ideological bias against zemstvo self-regulating bodies in Ukraine resonated with the political rejection of government institutions as bourgeois-democratic, and what is more the national liberation revolution of the Ukrainian people.

They failed to restore full zemstvo activities after the recovery of the Central Council power with the assistance of Austrian-German military authorities on the territory of the UNR. In this regard the Central Council helplessness reasons and its social and political consequences for that state body are researched.

Keywords: Ukrainian Central Council, the Interim Government, zemstvo, self-regulation, public committees, election, zemstvo assembly, zemstvo councils, power, the Bolsheviks.

МАТВІЄНКО ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

ЗЕМСТВА УКРАЇНИ НА ТЛІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ДОБИ
ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ (БЕРЕЗЕНЬ 1917 р. – КВІТЕНЬ 1918 р.)

Спеціальність 07.00.01 – історія України

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Відповідальний за випуск: доктор історичних наук, професор

Нестуля Олексій Олексійович

Підписано до друку 29.01.2019. Формат 60×84 1/16.

Папір офсетний. Друк цифровий.

Ум. друк. арк. 0,9. Наклад 100 примірників.

Замовлення № 1608.

Надруковано у друкарні ФОП Тарасенко В.П.

Свідоцтво № 24800170000043751 від 21. 02. 2002 р.

61124, м. Харків, вул. Зернова, 6/267.

Тел. /факс: (0572) 52-82-11, (097) 273-11-77